

NİZAMİ GƏNCƏVİ ADINA
MİLLİ AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI MUZEYİ

ISSN 2522-4808 (Print)
ISSN 2702-0034 (Online)

RİSALƏ

Elmi araşdırmalar jurnalı

№ 1 (28)

Bakı – “Elm və təhsil” – 2025

Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi
Nizami Gəncəvi adına Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyi
Elmi Şurasının 16 may 2025-ci il tarixli (protokol № 5)
qərarı ilə çap olunur

Baş redaktor:

Rafael Hüseynov,
akademik

Redaksiya heyəti:

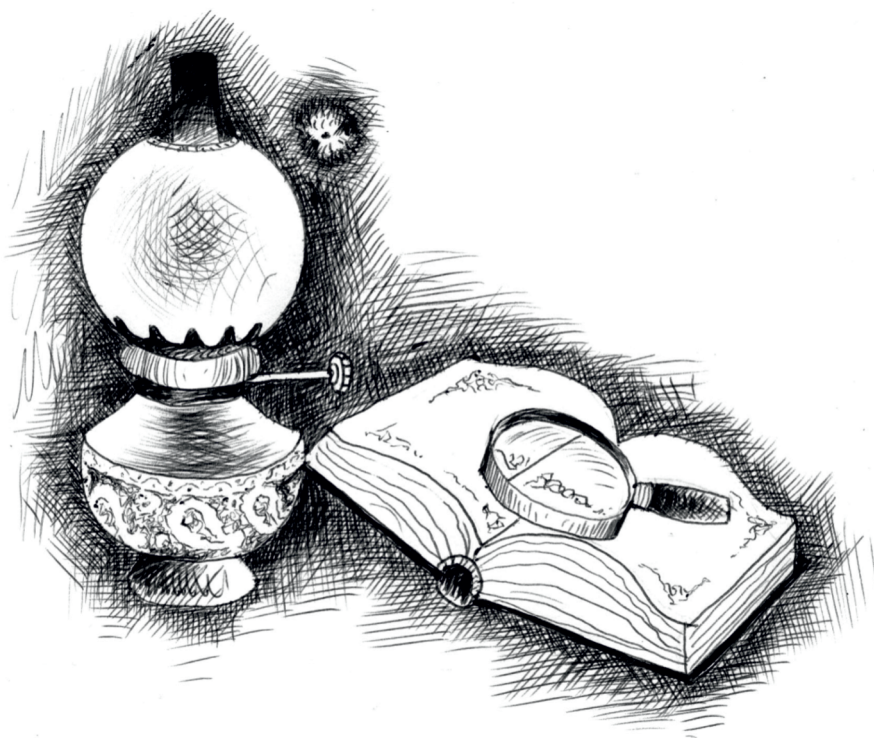
Kamil Allahyarov, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor, Nizami muzeyi, Azərbaycan
Xatirə Bəşirli, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor, Nizami muzeyi, Azərbaycan
Şəfəq Əlibəyli, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor, Nizami muzeyi, Azərbaycan
Aida Qasımova, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor, Nizami muzeyi, Azərbaycan
Tofiq Məlikli, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor, Nizami muzeyi, Azərbaycan
Rəhilə Qeybullayeva, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor, Bakı Slayyan Universiteti, Azərbaycan
Mehdi Kazımov, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor, Bakı Dövlət Universiteti, Azərbaycan
Ali Yavuz Akpınar, professor, doktor, Boğaziçi Universiteti, Türkiyə
Hasan Cavadi, professor, doktor, Kaliforniya Universiteti, ABŞ
Firuzə Melvil, doktor, Kembridj Universiteti, Böyük Britaniya
Özgen Felek, professor, doktor, Yel Universiteti, ABŞ
Campiero Bellinceri, doktor, Venesiya Ka Foskari Universiteti, İtaliya
Mbaye Lo, professor, doktor, Dyuk Universiteti, ABŞ
Hendrik Boesoten, professor, doktor, Maynz Universiteti, Almaniya
Nataliya Çalisova, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor,
Rusiya Dövlət Humanitar Universiteti, Rusiya Federasiyası
Gulbahor Aşurova, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor,
Alişir Navai adına Daşkənd Dövlət Özbək Dili və Ədəbiyyatı Universiteti, Özbəkistan
Şodimaxammad Sufiyev, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor,
Tacikistan Respublikası Elmlər Akademiyası, Tacikistan
Zemfira Səfərova, akademik, AMEA Memarlıq və İncəsənət İnstitutu, Azərbaycan
Cəfər Qiyasi, AMEA-nın müxbir üzvü, Azərbaycan
Məryəm Əlizadə, sənətsünaslıq doktoru, professor,
Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti, Azərbaycan
Marko Realini, professor, doktor, İtaliya Milli Tədqiqat Şurası, İtaliya

Risalə. Elmi araşdırmalar jurnalı. № 1 (28)

Bakı, “Elm və təhsil” nəşriyyatı, 2025, 116 s.

Orta əsrlərdə müsəlman Şərqiində yaradılan elmi əsərlər “risalə” adlanırdı. Nizami Gəncəvi adına Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyinin klassik ənənəyə riayətlə “Risalə” adlandırılmış, ədəbiyyatşünaslıq və mədəniyyətşünaslıq problemlərinin elmi araşdırmalarından ibarət məqalələr toplusu ildə iki dəfə (yaz və payız) nəşr edilir. Bu elmi araşdırmalar jurnalı məzmunu etibarlı ilə filologiya (Azərbaycan və dünya ədəbiyyatı, ədəbiyyat nəzəriyyəsi, ədəbi təhlil və tənqid, folklorşünaslıq, mətnşünaslıq) və sənətsünaslıq (muzeyşünaslıq) sahələri üzrə məqalələri əhatə edir. "Risalə" elmi araşdırmalar jurnalı filologiya və sənətsünaslıq elm sahələri üzrə Ali Attestasiya Komissiyasının tövsiyə etdiyi dövrü elmi nəşrlər siyahısındadır. 2019-cu ildə Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin "Mətbu nəşrlərin reyestrinə" daxil edilmişdir (Reyestr № 4216). Eyni zamanda, "Risalə" elmi araşdırmalar jurnalı 05 aprel 2018-ci ildən EBSCO beynəlxalq elektron məlumat bazasına daxil edilmişdir (Müqavilə № 46516).

Oxuyacaqlarınız

RİSALƏ

Elmi araşdırmalar jurnalı

№1.2025(28)

Mündəricat

KLASSİK İRS: TARİXİ VƏ NƏZƏRİ PROBLEMLƏRİ

HÜSEYNOV Rafael.

The concept of the veil in classical art and poetry and the veils of Nasimi

doi.org/10.30546/2702-0034.2025.1.28.007

ABDULLAYEVA Şəhla.

Klassik fars-yəhudi ədəbiyyatının banisi Mövlana Şahin Şirazinin həyat və yaradıcılığına qısa baxış

doi.org/10.30546/2702-0034.2025.1.28.010

DƏMİROVA Cəmilə.

Ərəb–Siciliya ədəbiyyatında Məhəmməd ət-Tubi izi

doi.org/10.30546/2702-0034.2025.1.28.015

ƏMİRASLANOVA Aynurə.

Milli mətbəx nümunəmiz paxlava Nizami yaradıcılığında

doi.org/10.30546/2702-0034.2025.1.28.021

YENİ VƏ MÜASİR DÖVRDƏ ƏDƏBİ-MƏDƏNİ PROSES

BAĞIROVA Könül.

Şəxsi arxivlərdəki nəsr əsərlərində leksik təhriflər (Cəfər Cabbarlının hekayələri əsasında)

doi.org/10.30546/2702-0034.2025.1.28.025

BAĞIRZADƏ Nəcibə.

M.Ə.Rəsulzadənin ədəbiyyatla bağlı araşdırmalarında Azərbaycan davası

doi.org/10.30546/2702-0034.2025.1.28.028

QƏDİROVA Afət.

Satirik jurnallar milli mədəniyyətimizin refleksiya faktı kimi

doi.org/10.30546/2702-0034.2025.1.28.032

MƏMMƏDOVA Aynurə.

Müznibin qeyri-mətbu şeirləri arxiv materiallarında

doi.org/10.30546/2702-0034.2025.1.28.036

MİKAYİLOV Ülvi.

İsa Muğannanın bədii nəsrində tale kodlarının təcəssümü

doi.org/10.30546/2702-0034.2025.1.28.042

TARİXİ-MƏDƏNİ ABİDƏLƏRİN QORUNMASI VƏ TƏDQIQI. MUZEYŞÜNASLIQ

ABİDQIZI Göyərçin.

Azərbaycan musiqi salnaməsində üç korifey sənətkarın mədəni irsi

doi.org/10.30546/2702-0034.2025.1.28.054

ALMAZOVA Pakizə.

Muzey işində Qərb təcrübəsi

doi.org/10.30546/2702-0034.2025.1.28.059

UOT: 069.7

Pakizə ALMAZOVA

Muzey Sərvətləri və Xatirə Əşyalarının Elmi Bərpa Mərkəzi
pakiza-mct@mail.ru

MUZEY İŞİNDƏ QƏRB TƏCRÜBƏSİ

Açar sözlər: muzey, ekspozisiya, sərgi, eksponat, vizual antropologiya

Keywords: museum, exposition, exhibition, exhibit, visual anthropology

Ключевые слова: музей, экспозиция, выставка, экспонат, визуальная антропология

Giriş. Son on ildə muzey fəaliyyətinin intensivləşməsi, çoxfunksiyalılığı muzey prinsiplərini konkret təcrübə və texnologiyalarla əvəz etdi. Lakin hazırda "muzey təcrübəsi" anlayışı sabit deyildir. Muzeyə verilən təriflərdən Museologiyanın əsas konsepsiyalarında verilən tərifə istinad etmək olar:

1. "Hal-hazırda "muzeoqrafiya" mahiyyət etibarı ilə muzeologiyanın praktik və ya tətbiq olunan bir tərəfi olaraq təyin edilir. Yəni muzey fəaliyyətinin həyata keçirilməsi üçün hazırlanmış bir sıra metodlar, xüsusən də muzey binalarının planlaşdırılması və təchiz edilməsi, konservasiyası, bərpa, ekspozisiyası və təhlükəsizliyi ilə əlaqədardır [4].

2. Fransız dilində "muzeoqrafiya" termini sərgi yaratmaq sənətini (və ya bir sıra texnika və metodları) müəyyənləşdirir [4].

ICOM Beynəlxalq Muzeylər Şurası muzeyin və burada baş verən proseslərin özünə yetərli, qapalı olduğu və ilk növbədə muzeyin təhsil fəaliyyətinin asılı olduğu ekspozisiya fəaliyyətinin uğurlu həyata keçirilməsinə yönəlmiş bir tərif təklif edir. Lakin bugünkü təcrübə göstərir ki, muzey yalnız mövzunu sərgiləməklə kifayətlənmir. Bu gün muzey güclü bir təhsil müəssisəsi olmağı hədəfləyir. ICOM tərifinə görə, təhsil prosesinin əsas vəzifəsi "muzeydən qaynaqlanan və insanların mədəni ehtiyaclarının inkişafı və ödənilməsinə yönəlmiş biliklərin aktualaşdırılması"dır. Muzey təcrübələri vasitəçilik prosesinin ("təfsir") və ya muzeylə ziyarətçi arasında "ortaq məxrəc tapmağın" daha yaxşı həyata keçirilməsinə yönəlib. Vasitəçilik "sərgilənənlər (görünən) ilə bu əsərlər və yerlərin daşıya biləcəyi (bilikləri) arasında körpülər qurmaq məqsədilə bir muzey kontekstində həyata keçirilən bir sıra fəaliyyətə" aiddir. Sadə nümayişi gücləndirən vasitələrlə edildiyi üçün "ifşa" və "açıqlama" kimi tərif edilə bilər. Bu fikri inkişaf etdirərək, nəticədə vasitəçiliyin maddi dəyərlə ünsiyyətdən qeyri-maddi dəyərlərlə ünsiyyətə yumşaq bir keçidin aktiv bir prosesi olduğu qənaətinə gələ bilərik. Beləliklə, yuxarıda qeyd olunan ICOM tərifini dəyişdiririk: təhsil prosesinin əsas vəzifəsi "*muzey vasitəsilə baş verən bilikləri yeniləməkdir*" [5].

Muzey diktə etmir, məcbur etmir, lakin bir insana lazım olan bilikləri əldə etmək imkanı verir. Ümumilikdə bütün müasir muzey təcrübələri təhsil sahəsi ilə əlaqələndirilir. Bu vəziyyətdə "muzey təcrübələri" dedikdə muzeyin birbaşa fəaliyyətindən kənara çıxan, konkret bir mövzudan (ekspozisiyadan) və keçmişdəki problemlərdən günümüzün ünsiyyət və problem səviyyəsinə çatmasına imkan verən metodlar nəzərdə tutulur. Başqa sözlə, "müasir muzey təcrübələri" bir muzeyin

cəmiyyətdə fəaliyyət göstərməsini həyata keçirmək üçün tətbiq etdiyi hərəkətlərdir. Bu mənada muzey günümüzün aktual suallarına cavab tapa biləcəyimiz bir məkana çevrilməlidir.

Muzey tendensiyaları. Muzey təcrübəsinin əsas sahələrini üç əsas qrupa bölmək olar:

- Ekspozisiya (ziyərətçinin məkan qavrayışının psixososial xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla, kosmik dizayn sahəsində inkişaf və s. Muzey praktikasının bu sahəsi muzeyin əyani görüntüsündən məsuldur);

- Təhsil (mühazirələr, maraq klubları, məktəblər, müzakirə platformaları, dəyirmi masalar və s. Muzeyin maraqlı bir hekayəçi kimi görünüşü);

- Ünsiyyət (muzey məkanında naviqasiya, muzey sahəsinin işi və muzeylə əlaqə imkanı, muzeyin yaradıcılıq uğurları üçün təqdimat platforması və s. Bu istiqamət muzeyin istirahət zonası, danışmaq və eşitmək imkanının olduğu bir platforma şəklində cavabdehdir).

Müasir muzey təcrübəsi sintetik xarakter daşdığından yuxarıda göstərilən bölmələr olduqca şərtidir. Bununla yanaşı, bir neçə komponent vardır ki, bu da bu cür "hibridləri" ayırd etməyə imkan verir:

- **Mədəni layihələrin həyata keçirilməsi.** Muzey həm muzeylərarası, həm də cəmiyyətlərə layihələr həyata keçirir. Bu təcrübə bir çox dar fokuslu muzey fəaliyyət növlərini əhatə edir, muzeyin imicini cəmiyyətə və fəal bir quruma laqeyd qalmayacaq şəkildə formalaşdırır. Bu istiqamətdə işləyən muzeylər üçün 2003-2004-cü illərdə rus dövlət və siyasi xadimi V.Potanın Xeyriyyə Fondu tərəfindən "Dəyişən Dünyada Dəyişən Muzey" adlı muzey layihələri müsabiqəsi keçirilmişdir. Müsabiqədə "ortaq muzey proqramları" və "əlillər üçün sosial xidmətlər" nominasiyalarından əlavə, muzey təcrübələri ("muzey və turizm texnologiyaları", "muzey və yeni təhsil") sahəsində bir sıra digər nominasiyalar ("proqramlar", "muzey ekspozisiya texnologiyaları", "muzey tədqiqatı") da var idi [3].

- **Tarixi yenidənqurma və tarixi modelləşdirmə.** Bugünümüzdə modelləşdirmə yolu ilə keçmişə dair biliklərin tətbiq edilməsi nəzərdə tutulur. Etnik kəndlər eyni mövzuya daxil edilə bilər. Bu layihələrə yenidən qurulmuş yaşayış yerləri, qədim sənətkarlıq texnologiyalarının yenidən qurulması, eləcə də uşaq və gənc tamaşaçılar üçün maarifləndirici interaktiv teatr və ekskursiya proqramları daxildir.

- **İnteraktiv eksponatların istifadəsi, interaktivlik prinsipi, audiovizual vasitələrin ekspozisiyanın tamaşaçı tərəfindən birbaşa qavranılmasına təsiri.** Bu cür sərgilərə, demək olar ki, hər yerdə rast gəlmək olar. Şifahi danışmaq çətin olan mövzularda interaktiv sərgilər yaradılır. Vəziyyəti sınaq, duyğularına xitab edən sənət növlərini həssas olaraq qiymətləndirmək imkanı vacibdir. Buna misal olaraq Milandakı Leonardo da Vinçinin Elm və Texnika Muzeyində ziyarətçilər üçün 13 interaktiv laboratoriyayı göstərmək olar [3].

- **Çağdaş sənətlə aktiv iş.** Muzeyin vəzifəsi dəyərləri təsdiqləməkdir. Və daha çox klassik muzeylər müasir sənətin təqdimatı, qiymətləndirilməsi və təbliği üçün platformalara çevrilir. Bu gün, demək olar ki, hər bir muzey müasir sənətkarlarla iş təcrübəsinə (xüsusi müsabiqələr, festivallar təşkil edilir) malikdir. Çağdaş sənət gözlənilməz bir sərgi həllini təmin edə bilər. Çağdaş sənətin metod və üsullarından istifadə edərək hekayə olmayan, lakin izləyicinin psixososial qavrayışına daha çox yönəlmiş obrazlar yaratmaq mümkündür (məsələn, Londonda Teyt Qalereyası). Çağdaş sənət mətni və konteksti obyektlərin əlaqələrini daha da kəskinləşdirir.

Dəyərlərin reallıq kimi dərk olunmasında bədii proses və onun yaradıcıları aktuallaşır [3].

- **İnformasiya texnologiyalarından istifadə.** Bura muzey sərgiləri üçün xüsusi kompüter proqramlarının yaradılması, media təcrübələri və ya virtual muzeylər, podkastlarla saytlar aiddir. Bu məhsul növü hissələrin interpretasiya prinsipi ilə üstünlük təşkil edir. Məsələn, “obyekt-proses cütü”. Burada sərgi və dizayn həllindən fərqli olaraq, bir sənət əsəri haqqında müəllifin videoizahı verilir ki, bu da bir media məhsulunun ayrılmaz hissəsi hesab edilir. Eyni blok telefon ekranından gördüklərini dərhal internetdə yayımlamaq imkanı muzey məkanının açıqlığını əhatə edir. Buna parlaq nümunələrdən biri sərgilərdə media texnologiyalarının istifadəsində lider olan London Muzeyidir. Muzey müasir texnologiyalardan istifadə edərək iki qaydaya sadıq qalır: mümkün qədər tez-tez ziyarətçiləri düşünməyi xatırladır və texnologiyani müəllimlərdən daha yaxşı başa düşən uşaqların təcrübəsinə cəlb edir [6].

- **Canlı hekayə işləmək** (Storytelling). Hekayə izahı sözün əsl mənasında elə "hekayə izahı"dır ki, sözlərə ehtiras texnologiyası, tutumlu hazırcavab hekayələr təqdim edir. Ziyarətçinin marağına və şəxsi təcrübəsinə giriş kimi hər hansı bir əlamətdar hadisə barədə danışmağı bacarmalısınız. Bu muzey praktikası Qərbdə daha çox inkişaf etmişdir. Şotlandiya Hekayələr Mərkəzi bu texnologiyani uşaqlarla işində istifadə edir: orta əsrlərdəki "taxt"da oturaraq hekayəni özlərinin izah etmək imkanı verilir [3]. Bu cür tətbiq edilmiş muzey komponenti həm şəxsi bəşər tarixinin muzey üçün maraqlı olduğunu dərk etməkdə, həm də vaxtı dayandırmaq, əhəmiyyətli məlumatları geniş bir şəkildə cəmləşdirmək qabiliyyətinə malikdir.

- **Muzeydaxili uşaq və ailə mərkəzləri.** Bu tendensiya Qərbdə də daha çox inkişaf etmişdir. Misal olaraq Britaniya Muzeyi, Şotlandiya Milli Muzeyi, Teyt Qalereyası, Şotlandiya Milli Mədəncilik Muzeyinin adlarını çəkmək olar. Muzeylərdə xüsusən dizayn edilmiş interaktiv sərgi, uşaq sənət qalereyaları və oyunlarının olduğu bir yer vardır ki, burada proqramlar, ekskursiyalar, öyrənmə marşrutları həyata keçirilir. Viktoriya və Albert Muzeyinin filialı olan East End-dəki Milli Uşaq Muzeyi Avropa muzeyləri üçün standart ustad dərslərinə əlavə olaraq, təyinatla fondlara girməyə və uşaq oyuncaqları vasitəsilə öz həyatından keçmiş müşayiət edən maraqlı bir tarixlə tanış olmağa imkan yaradır [3].

- **Muzeyin xüsusi məkan kimi dizayn edilməsi.** Bu cür texnologiyanın yaxşı nümunəsi Londonda yerləşən Təbiət Tarixi Muzeyinin Darvin Mərkəzidir. Ekspozisiya ziyarətçilərin, tədqiqatçıların işlərini şəffaf divarlarla müşahidə edə bilməsi üçün düzəldilmişdir, hər kəs muzeyin fondlarına daxil ola bilər. Muzey həqiqi tədqiqatlar üçün obyektə çevrilir. Korporativ muzeylər sosial tarix yaratmaq baxımından eyni kateqoriyaya aid edilə bilər. Muzeyin ictimai platforma obrazı müxtəlif icmaların özünəməxsus eyniləşdirilməsi və cəmiyyətlə dialoqun həyata keçirildiyi bir məkandır. Buraya çağdaş sənətin sərgi layihələri, muzeydəki konsertlər, könüllü muzey təşkilatları (London təcrübəsi – Teyt Qalereyası) və digər fəaliyyətləri daxil etmək olar. İnsanlar və muzeyin özü diffuziya prosesinə daxil olur: muzey gündəlik həyatın üzvi bir hissəsi, inkişaf etmiş və yad bir məkan kimi qəbul edilir [3].

Muzey təcrübəsində vizual antropologiya. Vizual antropologiyani muzey təcrübəsinin texnologiyalarından biri kimi nəzərdən keçirək.

Vizual antropologiya – fotoqrafiya, video və səs qeydlərinə əsaslanan mədəni hadisələrin təsvir və analiz metodudur. Vizual antropologiya yalnız mədəni deyil, həm də sosial məsələlərlə işləyir.

Başlanğıcda vizual antropologiya ənənəvi icmaların görüşü və müasir dünya, sivilizasiyalı qarşıdurmalar, 1960-cı illərdə vizual antropologiyadakı "Harvard hərəkatı" bu sahənin tətbiqi üçün yeni bir fürsət yaradır. Yalnız burada etnoqrafik filmlər deyil, eyni zamanda, assosial icmalar, azlıqlar və kənarda qalan insanlar da öyrənilir [4].

"Ekran vasitəsilə" qavrayış indi ən uyğun ünsiyyət yoludur. Hər gün milyonlarla insan şəkil çəkdirir, onları maraqlandıran hadisələri kameralara yazır və internetə yerləşdirir. Vizual şəkillər bu gün daha çox məlumatlandırıcı, tələb olunan və daha çox tanışdır. Muzeydə görmə antropologiyasına gəldikdə, bir muzeyin təhsil sisteminin bir vasitə olduğunu unutmamaq vacibdir. Və əgər cəmiyyətə ehtiyac duymaq istəyirsə, müasir təhsil yalnız yeni vizual qavrayış nəzərə alınmaqla qurulmamalıdır.

Muzeylərdə vizual antropologiyayı iki cəhətə bölmək olar: bunlardan *birincisi*, ekspozisiyada konkret vizual materiallardan istifadə edildikdə həm muzeydaxili ehtiyaclar üçün tətbiq olunur (hadisələrin sənədləşdirilməsi, interaktiv qurğuların işinin düzəldilməsi, kataloqların yaradılması və s.), həm də muzeyin danışdığı tarixi məcazi mənada başa düşməyə və hiss etməyə kömək edən ekspozisiya qurulur. Rusiya, Almaniya, Avstriya, ABŞ, İngiltərə və Çex Respublikası İkinci Dünya müharibəsi əsgərlərinin fotosəkillərinin olduğu Almaniya muzeylərinin nümunələri arasında "Əsgərlər" layihəsini qeyd etmək olar. Layihənin ideyası döyüşən ölkələrin əsgərləri arasında çəkilmiş müharibə təcrübələrinin fotosəkilləri, cəbhə sənədlərinin surətləri, əsgərlərin "şəxsi işləri", gündəlikləri, məktubları vasitəsilə ortaya çıxardığı ortaqlıq idi. Krasnoyarsk vilayətinin Kazaçinski bölgəsinin Muzey və Sərgi Mərkəzi fəaliyyətinin əsasını vizual antropologiyanın texnika və prinsipləri ilə götürür. Muzeyin tərkibində video və fotokameralardan istifadə edərək ünsiyyət qurmaqda çətinlik çəkən uşaqların maraqları düzəltməkləri bir studiya ilə yaranmağa başlayır. Təklif olunan təhsil layihəsinin muzey komponenti yeniyetmələrin texniki vasitələrlə ərazilərinin, insanların tarixini dərk etmələri və eyni zamanda, müasir texnoloji vasitələrlə işləməyi öyrənmələridir. Ekspozisiyada Sankt-Peterburqda çəkilmiş kommunal mənzillərin və sakinlərin videoqeydləri, fotosəkillər, müsahibələrin səs yazıları və müxtəlif sənədlər yer alıb [6].

İkinci cəhət nəzəri və dizayndır. Sərgi muzey daxilində və xaricində məkan və zaman dramaturgiyasını idarə etməkdən bəhs olunur. Vizual antropologiya rəsm, fotoqrafiya, teatr, media kompozisiyası, hətta reklam məhsulları da daxil olmaqla vizual olaraq əlaqəli bütün mədəniyyət sahələrini əhatə edir. Vizual antropologiya sosial məsuliyyət daşıyan muzey layihələri – sosial əhəmiyyətini bilən və yeni mədəniyyət nümunələrinin formalaşmasına yönəlmiş layihələr yaratmaq üçün alətlər (kino, fotoqrafiya, videoyazma metodları) təklif edir.

Muzey təcrübələrinin seçimi muzeyin strategiyasına və muzeyin çalışdığı mövzuya görə seçdiyi nöqtəyi-nəzərdən asılıdır. Təsəvvür konsepsiyadan daha genişdir, daha az sərt, daha amorfudur, digər tərəfdən, daha çevik və sabitdir. Təsvir muzeydə müzakirə olunan tarixə müəyyən bir perspektiv, bir baxış bucağı yaradır. Muzey maddi və mənəvi dəyərlərlə işləyən, onları toplayan, saxlayan və öyrənən bir yerdir. Beləliklə, muzeyin vəzifəsi, içindəki dəyərlərin (istər şəhərin arxeoloji tapıntıları, istərsə də müasir sənətkarların işləri və ya bölgə sakinlərinin şəxsi hekayələri toplusu) olduğunu aydınlaşdırmaq və bugünkü reallığı təsirli etməkdir. Muzey təcrübəsi texnologiyası kimi vizual antropologiya muzeyin ərazisini genişləndirməyə imkan verir – divarları tərk edərək, muzey hər yerə çevrilir (şəhər

məkanında, insanlarda, əşyalarda). Onun köməyi ilə ünsiyyət və identifikasiya ən azı iki səviyyədə (fərdi və kütləvi; müəllif və ictimai əlaqəli) həyata keçirilir.

Nəticə. Dünya muzeylərinin təcrübələrini araşdırdıqda muzey işinin yeni üsulları, yeni metodologiyasını axtarır, respublikamızdakı muzeylərin fəaliyyətində tətbiqini düşünürük. Ölkəmizdə aparıcı muzeylərin fəaliyyəti heç də xarici muzeylərin müasir muzeologiyasından geri qalmır. Təkcə Azərbaycan Milli Xalça Muzeyinin beynəlxalq arenadakı fəaliyyətinə nəzər salmaq kifayətdir. İstanbulda yerləşən, dünyanın ən iri İslam mədəniyyəti nümunələrinin saxlandığı Türk və İslam Əsərləri Muzeyində qədim və nadir Azərbaycan xalçalarının sərgisinin açılışı keçirilmişdir. Dünyanın aparıcı xalça mütəxəssisləri və ekspertləri tərəfindən böyük maraqla qarşılanan sərgidə Türk və İslam Əsərləri Muzeyinin kolleksiyasındakı XVII-XIX əsrlərə aid 12 ədəd nadir Azərbaycan xalçası nümayiş olunmuşdur. Onların arasında Azərbaycan xalçaçılığının unikal qoluna aid “Xətai” (“Əjdahalı”) və “Çələbi”, özünün mükəmməl bədii ornamentlərində Qarabağın gözəlliyini əks etdirən “Qoca” və qədim türk tayfalarının simvolları olan damğalarla bəzədilmiş “Dağkəsəmən” xalçaları da vardı. Sərgidə, eyni zamanda, muzeyin kolleksiyasındakı Azərbaycan xalçaları yenilənmiş atribusiyaya mətnləri ilə də təqdim olunmuşdur. Türk və İslam Əsərləri Muzeyinin kolleksiyasında qorunub saxlanılan Azərbaycan xalçalarının elmi atribusiyası sahəsində tədqiqat aparılması, onun əsasında kataloqun hazırlanması Azərbaycan xalçasının, ölkəmizdə xalça sənətinin təhrif olunmadan öyrənilməsinin təbliğinə töhfədir.

Yaxın tarixdə Rusiya Etnoqrafiya Muzeyində yüzdən çox nadir eksponatın təqdim edildiyi “Tale ipini xalçaya toxuyaraq... Azərbaycan dekorativ-tətbiqi sənəti Rusiya Etnoqrafiya Muzeyinin kolleksiyasında” adlı sərginin açılışı və eyniadlı kataloqun təqdimat mərasimi keçirilmişdir. Sərgidə Rusiya Etnoqrafiya Muzeyinin kolleksiyasında qorunan xalqımızın milli qürur mənbəyi və maddi-mənəvi mədəniyyətinin misilsiz nümunələri hesab olunan 40-dan çox xalça və xalça məmulatları, habelə Azərbaycan sənətkarlarının XIX-XX əsrlərə aid digər dekorativ-tətbiqi sənət əsərləri nümayiş etdirildi. Əksəriyyəti XIX əsrin ikinci yarısı – XX əsrin ilk onilliyinə aid xalçalar arasında XVIII əsrin sonunda Bakıda toxunmuş qədim və əsrarəngiz "Suraxanı" xovlu xalçası da yer alırdı. Sərgidə ilk dəfə Azərbaycanın bir çox tikmə, basma naxış, mis üzərində döymə və qadın geyim nümunələri də nümayiş olunurdu. Rusiya Etnoqrafiya Muzeyinin ekspertləri Azərbaycan Milli Xalça Muzeyinin mütəxəssisləri ilə birgə Rusiyanın ən böyük etnoqrafik muzeyinin kolleksiyasında qorunan Azərbaycana aid xalçaçılıq və dekorativ-tətbiqi sənət nümunələri üzərində tədqiqat apararaq, onların məişət təyinatını, istehsalat texnikasını, bədii xüsusiyyətlərini öyrənmişlər [2].

Xalqımızın əməyi sayəsində yaranıb onun həyat və məişətində geniş istifadə edilən el sənətlərimizin böyük və zəngin bir tarixi vardır. Araşdırmalar göstərmişdir ki, Azərbaycan ərazisində yaşayan tayfalar hələ 4 min il bundan əvvəl daşdan, gildən, metaldan orijinal formalı qab-qacaq, silahlar düzəldib öz həyat və məişətlərində istifadə etmişlər. Bu sənət əsərləri öz orijinal forması, dəqiq işlənməsi və xüsusən üzərindəki bəzəkləri ilə çoxdandır sənət araşdırıcılarının diqqətini özünə cəlb etmişdir.

Londonun Viktoriya və Albert, Parisin Luvr, Vaşinqtonun Metropoliten, Vyananın, Romanın, Berlinin, İstanbulun, Tehranın, Qahirənin zəngin muzey kolleksiyalarına baxarkən orada Təbriz, Naxçıvan, Gəncə, Qazax, Quba, Bakı, Şəki, Şamaxı və Qarabağ ustalarının bacarıqlı əlləri ilə yaradılmış sənət nümunələrini

görmək olar. Dünya muzeylərinin bəzəyi sayılan bu nadir sənət əsərlərimizin Avropa, Asiya, Amerika qitəsindəki ölkələrin muzey və şəxsi kolleksiyalarına yayılması da böyük bir tarixə malikdir. Onların bir çoxu ayrı-ayrı şəxslərdən alınmış, bəzilərini müxtəlif vaxtlarda ölkəmizdə olmuş əcnəbi səyyah, tacir, diplomat və alimlər gətirmiş, bəziləri isə qarət olunmuşdur [1].

Qərb muzeylərinin təcrübəsini araşdırarkən kolleksiyalarında Azərbaycan xalqına məxsus nəfis sənətkarlıq nümunələrinin yer aldığını görmək bizi həm sevindirir, həm düşündürür.

Əlaqə

E-mail: pakiza-met@mail.ru

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT:

1. Əfəndiyev, R. Azərbaycan bədii sənətkarlığı dünya muzeylərində. Bakı, 1980
2. <https://culture.gov.az/az/umumi-xeberler/13472>
3. Ильбейкина, М.И. Современные музейные практики: 2000-2012 гг.
4. Ключевые понятия музеологии. Москва, 2012 г. Составители: André Desvallées и François Mairesse
5. Устав Международного Совета Музеев. Гаага, Нидерланды, 5 сентября 1989 г.
6. Шулёпова, Э.А. Основы музееведения. Москва, 2015

Məqaləyə istinad: Pakizə Almazova. Muzey işində Qərb təcrübəsi. Nömrə 1 (28), 2025. səh.91-101.
DOI.10.30546/2702-0034.2025.1.28.059

Pakiza ALMAZOVA

WESTERN EXPERIENCE IN MUSEUM WORK

S u m m a r y

The article is dedicated to the application of innovative methods used in Western museums. It reflects mass educational experiences in modern museum work. Among these, the concept of visual anthropology is presented in more detail.

"Visual anthropology" is considered as a new technology in museum experience. It explores and analyzes cultural events based on photography, video, and sound constructions in the museum. It is a modern principle that aims to ensure more interactive and immediate realization of museum experiences. Visual anthropology ensures the visual exploration of exhibited objects' material and spiritual aspects and their relationship with people. This method aims to enrich the museum exhibition experience.

Visual anthropology seeks new ways to enrich and make the museum experience more interactive by using various technologies. This creates opportunities for museums to re-evaluate and re-research. Photography, video, and sound constructions allow museum visitors to explore and analyze cultural events in more detail, providing an interactive and enjoyable experience. The application of such technologies allows museum visitors to establish closer connections with objects and spaces, resulting in a deeper understanding and cultural enrichment.

The article also considers the directions of exhibition, education, and communication within the framework of museum trends. Implementation of cultural projects, historical reinterpretation and modeling, use of interactive exhibits, the principle of interactivity, the impact of audio-visual tools on the audience, active

engagement with contemporary art, use of information technologies, working with live storytelling, activities of in-museum children and family centers, and the design of the museum as a kind of special space are presented as key criteria in the experience of Western museums.

Пакиза АЛМАЗОВА

ОПЫТ ЗАПАДНЫХ МУЗЕЕВ

Резюме

Статья посвящена применению инновационных методов в западных музеях. Здесь представлены массово-просветительские практики в современной музейной сфере. Особое внимание уделено концепции визуальной антропологии.

"Визуальная антропология" рассматривается как новая технология в музейном опыте. Она позволяет изучать и анализировать культурные события на основе фотографий, видео и звуковых конструкций. Это современный принцип, направленный на обеспечение более интерактивного и непосредственного взаимодействия в музейном опыте. Визуальная антропология обеспечивает визуальное исследование вещей, материальных и духовных аспектов, выставленных в музее, а также их взаимодействие с людьми. Этот метод направлен на обогащение опыта выставочного посещения в музее.

Визуальная антропология ищет новые способы обогащения и усовершенствования музейного опыта, используя различные технологии. Это предоставляет музею возможность повторно исследовать и переосмыслить различные культурные события. Фотографии, видео и звуковые конструкции позволяют посетителям музея более подробно изучить и проанализировать культурные события, предоставляя взаимодействие и интерактивный опыт. Применение таких технологий позволяет посетителям музея лучше взаимодействовать с объектами и пространством, что в свою очередь способствует более глубокому пониманию и культурному обогащению.

Статья также рассматривает тенденции в сфере музейных экспозиций, образования и коммуникации. Реализация культурных проектов, воссоздание и моделирование истории, использование интерактивных экспонатов, принцип взаимодействия, влияние аудиовизуальных средств на восприятие зрителем, активная работа с современным искусством, использование информационных технологий, работа с живыми историями, деятельность детских и семейных центров в музеях, дизайн музея как специального пространства рассматривается в качестве основных критериев в опыте западных музеев.

**RİSALƏ.
ELMİ
ARAŞDIRMALAR
JURNALI**